

*Maftunaxon MO'YDINOVA,
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi*

Farg'ona davlat universiteti dotsenti Q.Qahhorov taqrizi asosida

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA ALLA MAROSIMIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING LINGVOKULTURAL JIHATDAN TADQIQI

Аннотация

Mazkur maqola o'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimiga oid leksik birliklarni lingvokultural jihatdan tadqiq qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda ikkala tilladagi diniy marosimlar, urf-odatlar va ularning so'z boyligidagi aks etishi qiyosiy tahlil qilinadi. Maqolada alla marosimlari bilan bog'liq terminlar, iboralar va ularning madaniy-ma'naviy kontekstdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz tillaridagi diniy leksika madaniyatlararo o'xshashlik va farqlarni anglashda muhim rol o'ynaydi. Bu leksik birliklar orqali ikkala millatning diniy e'tiqodlari, an'analari va dunyoqarashlarini tushunish mumkin.

Kalit so'zlar: Alla marosimi, lingvokultural tadqiqot, O'zbek tili, ingliz tili, diniy leksika, madaniy kontekst, terminologiya, qiyosiy tahlil, ma'naviyat.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, СВЯЗАННЫХ С ЦЕРЕМОНИЕЙ АЛЛА В УЗБЕКИСТАНЕ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

Статья посвящена лингвокультурологическому исследованию лексических единиц, связанных с ритуалом алла в узбекском и английском языках. В исследовании будет проведен сравнительный анализ религиозных обрядов, традиций и их отражения в лексике обоих языков. В статье рассматриваются термины, выражения, связанные с ритуалами алла, и их место в культурном и духовном контексте. Результаты исследования показывают, что религиозная лексика в узбекском и английском языках играет важную роль в понимании межкультурных сходств и различий. С помощью этих лексических единиц можно понять религиозные верования, традиции и мировоззрения обоих народов.

Ключевые слова: Обряд Алла, лингвокультурологическое исследование, узбекский язык, английский язык, религиозная лексика, культурный контекст, терминология, сравнительный анализ, духовность.

A LINGUOCULTURAL STUDY OF LEXICAL UNITS RELATED TO ALLA CEREMONY IN UZBEKISTAN AND ENGLISH

Annotation

This article is devoted to a linguocultural study of lexical units related to alla ceremony in Uzbek and English. The study provides a comparative analysis of religious ceremonies, traditions and their reflection in vocabulary in both languages. The article examines terms, expressions related to alla ceremonies and their place in the cultural and spiritual context. The results of the study show that religious lexicon in Uzbek and English plays an important role in understanding cross-cultural similarities and differences. Through these lexical units, one can understand the religious beliefs, traditions, and worldviews of both nations.

Key words: Alla ritual, linguocultural research, Uzbek language, English language, religious lexicon, cultural context, terminology, comparative analysis, spirituality.

Kirish. "Har bir xalqning tarixi, madaniyati va turmush tarzi o'ziga xos urf-odatlarida namoyon bo'ladi. Urf-odatlar – bu milliy o'ziga xoslikni belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, ular nafaqat ijtimoiy hayotda, balki til tizimida ham o'z ifodasini topadi. O'zbek va ingliz xalqlari o'rtasidagi madaniy tafovutlarni o'rganish, ularning urf-odatlari orqali milliy ong va mentalitetni aniqlash bugungi kunda dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Chunki urf-odatlar nafaqat xalqning hayot tarzi, balki ularning dunyoqarashi, qadriyatlar va tilida ham chuqur aks etadi"[5].

Dunyoning turli madaniyatlari va tillari o'ziga xos diniy e'tiqodlar, marosimlar va urf-odatlar asosida shakllanadi. Diniy leksika, xususan, alla marosimlari bilan bog'liq so'zlar va iboralar, har bir millatning ma'naviy dunyosini, tarixiy merosini va madaniy identifikatorini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimiga oid leksik birliklarni lingvokultural jihatdan tadqiq qilish, ikkala tillarning diniy va madaniy jihatlarini chuqurroq tushunish imkoniyatini beradi.

Lingvokultural tadqiqotlar tillarni nafaqat grammatik va leksik jihatdan, balki ularning madaniy, tarixiy va ma'naviy kontekstlarini o'rganish orqali ham chuqur tushunishga yordam beradi. O'zbek tili, o'zining boy va rang-barang diniy merosi bilan, alla marosimlari bilan bog'liq noyib leksik birliklarga ega. Ingliz tili esa, global tarqalgan tilla sifatida, turli madaniyatlarning ta'sirini o'zida aks ettirgan holda, diniy leksikaning o'ziga xos xususiyatlarini namoyon etadi.

Ushbu izlanishimizning asosiy maqsadi o'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklarni lingvokultural nuqtai nazardan solishtirish, ularning madaniy va ma'naviy jihatlarini ochib berishdir. Bu orqali ikkala tillaning diniy so'z boyligidagi o'xshashlik va farqlar, shuningdek, ularning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati aniqlanadi. Tadqiqot natijalari nafaqat tilshunoslik sohasida, balki madaniyatshunoslik, dinshunoslik va tarjima nazariyasi kabi sohalarida ham qo'llanilishi mumkin. Shu bilan birga, bu tadqiqot orqali tillarning madaniy jihatlarini chuqurroq o'rganiladi, millatlararo tushunish va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklarni o'rganish, ikkala millatning diniy e'tiqodlari, an'analari va dunyoqarashlarini yanada yaqindan tushunish imkoniyatini beradi. Bu esa zamonaviy dunyoda madaniyatlararo muloqot va hamjihatlikni rivojlantirishda muhim qadam hisoblanadi.

O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklarni lingvistik jihatdan tahlil qilish, ikkala tillarning semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlarini o'rganishni talab qiladi. Bu jarayon orqali diniy leksikaning til tizimidagi o'rni, uning ma'no jihatidan rivojlanishi va madaniy kontekstdagi ahamiyati aniqlanadi.

Birinch navbatda, semantik tahlil orqali alla marosimlari bilan bog'liq so'zlar va iboralarining ma'nolari ko'rib chiqiladi. O'zbek tilida "duo", "sadaqa", "namoz", "ro'za" kabi so'zlar diniy

marosimlarning asosiy tushunchalarini ifodalaydi. Bu so'zlar faqatgina lug'aviy ma'nolari bilan cheklanmay, balki chuqur ma'naviy va madaniy ma'nolarni ham o'zida mujassam etadi. Masalan, "duo" so'zi nafaqat iltijo ma'nosini bildiradi, balki insonning Allohga bo'lgan tobeiligini va unga ishonchini ham ifodalaydi. Ingliz tilida esa "prayer", "charity", "fasting", "worship" kabi so'zlar alla marosimlarining asosiy tushunchalarini anglatadi. Biroq, ingliz tilidagi bu so'zlar ko'pincha universal ma'noga ega bo'lib, turli madaniyatlarda qo'llanishi mumkin.

Morfologik tahlil esa alla marosimlari bilan bog'liq so'zlar tarkibiy qismlarini va ularning shakllanish usullarini o'rganishga qaratilgan. O'zbek tilida diniy leksika ko'pincha arab va fors tillaridan olingan so'zlar asosida shakllangan. Masalan, "namoz" so'zi fors tilidan olingan bo'lib, o'zbek tilida morfologik jihatdan o'zgarishsiz qo'llanadi. Ingliz tilida esa diniy leksikaning katta qismi lotin va yunon tillaridan olingan. Masalan, "prayer" so'zi lotincha "precari" (iltijo qilish) so'zidan olingan bo'lib, ingliz tilida morfologik jihatdan o'zgarishlarga uchragan.

Sintaktik tahlil esa alla marosimlari bilan bog'liq iboralar va jumalarning tuzilishini o'rganishga qaratilgan. O'zbek tilida diniy iboralar ko'pincha sodda va aniq tuzilishga ega. Masalan, "Duo qilamiz", "Ro'za tutamiz" kabi iboralar sodda fe'l shakllari asosida hosil qilinadi. Ingliz tilida esa diniy iboralar ko'pincha murakkab sintaktik tuzilishga ega. Masalan, "Let us pray for peace" (Tinchlik uchun duo qilaylik) iborasi murakkab jumla tuzilishini ko'rsatadi.

Lingvistik tahlil shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar ikkala tillarning semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlarini aks ettirish bilan birga, ularning madaniy va ma'naviy jihatlarini ham ifodalaydi. Bu tahlil orqali ikkala tillarning diniy leksikasi o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar, shuningdek, ularning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati aniqlanadi. Lingvistik tahlil o'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklarni chuqurroq tushunishga imkon beradi. Bu tahlil orqali tillarning diniy va madaniy jihatlarini o'rganiladi, millatlararo tushunish va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklarni o'rganishda real adabiyotlar tahlili muhim o'rin tutadi. Bu jarayon orqali diniy leksikaning adabiy asarlarda qanday qo'llanganligi, uning madaniy va ma'naviy kontekstdagi ahamiyati, shuningdek, mualliflar tomonidan qanday uslubiy vositalar bilan ifodalanganligi aniqlanadi. O'zbek va ingliz adabiyotlaridagi alla marosimlari bilan bog'liq misollar orqali ikkala madaniyatning diniy e'tiqodlari va urf-odatlarini chuqurroq tushuniladi.

O'zbek adabiyotida "Alla" marosimlari:

O'zbek adabiyotida diniy marosimlar va ular bilan bog'liq leksik birliklar ko'pincha ma'naviyat, insoniyat va axloqiy qadriyatlar bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Masalan, Alisher Navoiyning "Hayrat ul-Abror"[1; 125-b] asarida diniy tushunchalar, jumladan, "duo", "sadda", "ro'za" kabi so'zlar insonning ma'naviy poklik va Allohga bo'lgan sadoqatini ifodalash uchun ishlatilgan. Navoiyning asarlarida diniy leksika nafaqat lug'aviy ma'noda, balki ramziy va falsafiy ma'nolarda ham qo'llanadi. Bu orqali muallif insonning ma'naviy taraqqiyoti va axloqiy kamolotini tasvirlaydi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida ham alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar keng qo'llaniladi. Masalan, Tog'ay Murodning "Ot kishnagan oqshom"[6] asarida diniy marosimlar va ularning inson hayotidagi o'rni tasvirlanadi. Bu asarda "namoz", "duo", "sadda" kabi so'zlar orqali qahramonlarning ichki dunyosi, ularning ma'naviy izlanishlari va hayotga bo'lgan munosabati ifodalangan. Bu misollar shuni ko'rsatadiki, o'zbek adabiyotida diniy leksika insonning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini ifodalashning muhim vositasi hisoblanadi.

Ingliz Adabiyotida Alla Marosimlari.

Ingliz adabiyotida diniy marosimlar va ular bilan bog'liq leksik birliklar ko'pincha insonning ma'naviy izlanishlari, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlarini ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, Geoffrey Chaucerning "Canterbury Tales"[2] asarida diniy marosimlar va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rni tasvirlanadi. Bu asarda "prayer", "charity", "worship" kabi so'zlar orqali

qahramonlarning diniy e'tiqodlari va ularning hayotga bo'lgan munosabati aks ettirilgan. Chaucerning asarlarida diniy leksika nafaqat diniy marosimlarni tasvirlash uchun, balki insonning axloqiy va ijtimoiy jihatlarini ochish uchun ham qo'llanadi.

Zamonaviy ingliz adabiyotida ham alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar keng qo'llaniladi. Masalan, J.R.R. Tolkienning "The Lord of the Rings"[3] asarida diniy va ma'naviy tushunchalar ramziy tarzda ifodalangan. Bu asarda "prayer", "sacrifice", "faith" kabi so'zlar orqali qahramonlarning ma'naviy kurashi va ularning yuksak maqsadlari tasvirlangan. Bu misollar shuni ko'rsatadiki, ingliz adabiyotida diniy leksika insonning ma'naviy izlanishlari va axloqiy qadriyatlarini ifodalashning muhim vositasi hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar adabiy asarlarda keng qo'llaniladi. Bu leksik birliklar orqali mualliflar insonning ma'naviy izlanishlari, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlarini ifodalaydi. O'zbek adabiyotida diniy leksika ko'pincha ma'naviy poklik va Allohga sadoqatni ifodalash uchun ishlatilsa, ingliz adabiyotida bu leksika insonning ma'naviy kurashi va axloqiy qarashlarini ifodalash uchun qo'llanadi. Bu tahlil orqali ikkala madaniyatning diniy e'tiqodlari, urf-odatlarini va ma'naviy qadriyatlarini chuqurroq tushunish mumkin.

Muhokama va natijalar. O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklarni lingvokultural jihatdan tadqiq qilish, ikkala tillarning diniy, madaniy va ma'naviy jihatlarini chuqurroq tushunish imkoniyatini beradi. Bu tadqiqot orqali ikkala tilladagi diniy leksikaning o'xshashlik va farqlari, shuningdek, ularning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati aniqlanadi. Muhokama qismida ushbu tadqiqotning asosiy natijalari va ularning ilmiy ahamiyati ko'rib chiqiladi.

O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar nafaqat diniy marosimlarni ifodalash uchun ishlatiladi, balki ular orqali ikkala millatning madaniy va ma'naviy qadriyatlari ham aks ettiriladi. O'zbek tilida "duo", "namoz", "ro'za" kabi so'zlar insonning Allohga bo'lgan sadoqati va ma'naviy pokligini ifodalaydi[7]. Bu so'zlar o'zbek madaniyatida chuqur ildiz otgan bo'lib, ular faqatgina diniy marosimlarni tasvirlash uchun emas, balki insonning axloqiy va ma'naviy jihatlarini ham ifodalash uchun ishlatiladi. Ingliz tilida esa "prayer", "charity", "worship" kabi so'zlar ko'pincha universal ma'noga ega bo'lib, turli madaniyatlarda qo'llanishi mumkin. Biroq, ingliz tilidagi bu so'zlar ham o'ziga xos madaniy va ma'naviy kontekstga ega.

Tillarning semantik va morfologik xususiyatlari:

O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar semantik va morfologik jihatdan ham farqlanadi. O'zbek tilida diniy leksika ko'pincha arab va fors tillaridan olingan so'zlar asosida shakllangan. Masalan, "namoz" so'zi fors tilidan olingan bo'lib, o'zbek tilida morfologik jihatdan o'zgarishsiz qo'llanadi. Ingliz tilida esa diniy leksikaning katta qismi lotin va yunon tillaridan olingan. Masalan, "prayer" so'zi lotincha "precari" (iltijo qilish) so'zidan olingan bo'lib, ingliz tilida morfologik jihatdan o'zgarishlarga uchragan. Bu farqlar ikkala tillarning tarixiy rivojlanishi va madaniy aloqalarini ko'rsatadi.

O'zbek va ingliz adabiyotlarida alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar keng qo'llaniladi. O'zbek adabiyotida diniy leksika ko'pincha ma'naviy poklik va Allohga sadoqatni ifodalash uchun ishlatilsa, ingliz adabiyotida bu leksika insonning ma'naviy kurashi va axloqiy qarashlarini ifodalash uchun qo'llanadi. Masalan, Alisher Navoiyning asarlarida "duo", "sadda" kabi so'zlar insonning ma'naviy taraqqiyoti va axloqiy kamolotini tasvirlash uchun ishlatilgan. Ingliz adabiyotida esa, masalan, J.R.R. Tolkienning asarlarida "prayer", "sacrifice" kabi so'zlar orqali qahramonlarning ma'naviy kurashi va ularning yuksak maqsadlari tasvirlangan.

O'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar madaniyatlararo muloqotda muhim rol o'ynaydi. Bu leksik birliklar orqali ikkala millatning diniy e'tiqodlari, urf-odatlarini va ma'naviy qadriyatlarini chuqurroq tushuniladi. Bu esa zamonaviy dunyoda madaniyatlararo muloqot va hamjihatlikni rivojlantirishda muhim qadam hisoblanadi. Tillarning diniy

leksikasi orqali millatlar o'rtasidagi tushunish va hamjihatlikni mustahkamlash mumkin.

Xulosa. Yuqorida ko'rib chiqilgan masalalar shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz tillaridagi alla marosimlari bilan bog'liq leksik birliklar nafaqat diniy marosimlarni ifodalash uchun ishlatiladi, balki ular orqali ikkala millatning madaniy va ma'naviy qadriyatlari ham aks ettiriladi. Bu leksik birliklar

tillarning semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlarini aks ettirish bilan birga, ularning madaniy va ma'naviy jihatlarini ham ifodalaydi. Bu tadqiqot natijalari tilshunoslik, madaniyatshunoslik, dinshunoslik va tarjima nazariyasi kabi sohalarida qo'llanilishi mumkin. Shuningdek, bu tadqiqot orqali tillarning madaniy jihatlarini chuqurroq o'rganiladi, millatlararo tushunish va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy. "Hayrat ul-Abror". – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 1991.
2. Geoffrey Chaucer. "The Canterbury Tales". – London: Penguin Classics, 2003.
3. Tolkien J.R.R.. "The Lord of the Rings". – London: HarperCollins, 2001.
4. Crystal, D. "The Cambridge Encyclopedia of the English Language". – Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
5. Mo'ydinova, M. (2025). Urf - odat nomlari paradigmasi, o'zbek va ingliz xalqlari urf-odatlarini xususiyatlari, o'ziga xosligi. B Yosh olimlar (T. 3, Выпуск 4, сс. 45–49). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843542>
6. Tog'ay Murod. "Ot kishnagan oqshom". – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2005.
7. Qodirov, M. "O'zbek va ingliz tillaridagi diniy atamalarining qiyosiy tahlili". – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.